

Камянець - Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кафедра логопедії та спеціальних методик

Дипломна робота магістра

з теми: **„ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СИНТАКСИЧНОЇ
СТРУКТУРИ РЕЧЕНЬ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ
ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ”**

Виконала:

магістрантка 2 курсу групи Kor11–M18
спеціальності 016 Спеціальна освіта.
Логопедія. Спеціальна психологія.
РОЖКО ОЛЕНА ОЛЕКСІЇВНА

Науковий керівник:

Мілевська О.П., кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри логопедії та спеціальних методик

Рецензент:

Бугера Ю.Ю., кандидат педагогічних наук,
старший викладач

м. Кам'янець-Подільський – 2019 р.

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ I. ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СИНТАКСИЧНОЇ СТРУКТУРИ РЕЧЕННЯ У ДОШКІЛЬНИКІВ.....	7
1.1. Характеристика процесу опанування синтаксичною структурою речення за умов типового онтогенезу мовлення.....	7
1.2. Характеристика процесу опанування синтаксичної структури речення у дітьми із ЗНМ.....	13
1.3. Аналіз сучасних методик розвитку синтаксичної структури речення у дітей з нормо типовим мовленням та у разі ЗНМ	20
Розділ II. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ВИВЧЕННЯ ПРИЙМЕННИКОВИХ КОНСТРУКЦІЙ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ	
2.1. Методика констатувального дослідження.....	31
2.2. Аналіз результатів констатувального дослідження.....	36
Розділ III. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ З ФОРМУВАННЯ СИНТАКСИЧНОЇ СТРУКТУРИ РЕЧЕННЯ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ	
3.1. Дидактико – методичні підходи формування прийменникових конструкцій у старших дошкільників із ЗНМ.....	50
3.2. Аналіз результатів застосування формувальної методики.....	61
ВИСНОВКИ.....	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	70
ДОДАТКИ.....	77

ВСТУП

Актуальність теми: У Базовому компоненті дошкільної освіти зазначається, що одним з головних завдань дошкільної освіти є формування особистості дитини й підготовка її до навчання в школі. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про збільшення кількості дітей дошкільного віку із порушеннями мовленнєвого розвитку, що зумовлює труднощі в оволодінні Програмами навчання і виховання дітей дошкільного віку в умовах ДНЗ, своєчасною мовленнєвою підготовкою дітей до школи і формуванням мисленнєво - пізнавальної діяльності, поведінки та особистості дитини в цілому.

Грамотично правильне мовлення відіграє суттєву роль у формуванні особистості дитини, зокрема її та навчальної діяльності. Тому формування грамотичних умінь, грамотичної структури мовлення – це одна з важливих ланок у системі спеціальної дошкільної освіти, зокрема у контексті підготовки дітей з порушеннями мовлення до шкільного навчання.

Важлива роль у грамотичній структурі мовлення належить прийменникам та прийменниковим конструкціям. Ці елементи забезпечують смислову структуру висловлювання та разом з іншими грамотичними елементами слугують засобом його синтаксичного оформлення.

В цілому проблемою формування грамотичної правильності мовлення у дітей займалися багато науковців: педагогів, лінгвістів, психологів, філологів, логопедів (Д.Б. Ельконін, О.О. Леонт'єв, А.Г. Арушанова, А.М. Богуш, О.М. Гвоздєв, Л.О. Калмикова, В.В. Коноваленко, С.В. Коноваленко, Г.М. Ляміна, Ф.О. Сохін, Н.С. Цейтлін та ін.). В чисельних працях (А.М. Богуш, Г.М. Ляміна, Н.Г. Пахомова, ін.) висвітлюються закономірності засвоєння дошкільниками прийменників та особливості опанування ними прийменникових конструкцій.

Зокрема, відомо, що засвоєння дітьми значень прийменників та розвиток у них умінь вживати прийменники у мовленні опосередковані

навчиками слухової уваги а мовного аналізу (сприймати та виділяти на слух окремі елементи у мовленні дорослого); певним рівнем просторового розвитку дитини (уміннями орієнтуватись у просторі та сприймати просторові координати – „на столі”, „біля машини” тощо); навчиками відмінкової словозміни (чимало відмінкових форм уживаються із прийменниками); розвитком мовно-сміслових операцій (сприймання і формулювання смислів, орієнтування у семантиці висловлювань, тощо).

Увагу науковців також привертали питання засвоєння і використання прийменників дошкільниками із загальним недорозвиненням мовлення (далі ЗНМ) (праці Н.С. Жукової, Р.І. Лалаєвої, І.С. Марченко, О.М. Мастюкової, Є.Ф. Соботович, Н.Г.Серебрякової, Л.І. Трофименко, Г.В. Чиркіної та ін.). Як і інші службові частини мови, прийменник діти із ЗНМ засвоюють з труднощами – пропускають, змішують їхні значення, неправильно вживають, не розуміють ті залежності, які виражають прийменники у поєднанні з іменниками. Великою мірою труднощі засвоєння та використання прийменників дітьми із ЗНМ пов’язані із нею, сформованістю у них ряду передумов – оптико-просторових умінь, фонематичних процесів (зокрема, уваги, аналізу, порівняння), умінь здійснювати смислову обробку висловлювань з урахуванням значень прийменникових конструкцій, недостатнім засвоєнням навичок відмінкової словозміни та ін.

Окремі наукові дослідження свідчать про труднощі опанування синтаксичної структури просторого речення дитини із ЗНМ з огляду на наявні у них труднощі засвоєння прийменників (Л.І. Бартенєва, Л.Є. Андрусина, О.М. Потамошнєва, О.П. Мілевська, Є.Ф.Соботович ін.), що негативно позначається на формуванні лексико-семантичної та лексико-граматичної структури речення.

Відповідно, набуває актуальності проблема вивчення особливостей формування синтаксичної структури речень у старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення та особливостей корекції відповідних знань у них.

Мета дослідження: розроблення методичного забезпечення для формування синтаксичної структури речень у старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення

Відповідно до мети визначено **завдання дослідження:**

1. Проаналізувати науково-методичну літературу з теми дослідження; охарактеризувати процес опанування синтаксичною структурою речення у дітей із загальним недорозвитком мовлення.

2. Проаналізувати сучасні методики формування синтаксичної структури речення у дітей з типовим мовленнєвим розвитком і при загальному недорозвиненні мовлення.

3. Експериментальним шляхом дослідити особливості вживання прийменників у синтаксичних конструкціях у старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення.

4. Розробити методичне забезпечення з формування синтаксичних конструкцій з прийменниками для дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення.

Об'єкт дослідження – синтаксична структура речення.

Предмет дослідження – методичне забезпечення для корекції синтаксичної структури речень з прийменниками у старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення.

Для досягнення поставленої мети і вирішення завдань були використанні наступні методи :

теоретичні: вивчення та аналіз загальної та спеціальної психолого-педагогічної літератури, методичних джерел, супровідної документації;

емпіричні: спостереження, констатувальний експеримент формувальний експеримент;

математико-статистичні: кількісний та якісний аналіз емпіричних даних.

Елементи наукової новизни одержаних результатів. Доповнено наукові відомості про особливості формування синтаксичної структури речення у старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення.

Практичне значення отриманих результатів. Розроблене методичне забезпечення з формування синтаксичної структури речень з використанням прийменників для проведення логокорекційної роботи зі старшими дошкільниками із ЗНМ. Запропоновані матеріали можуть бути використані у роботі логопедів дошкільних закладів, вихователів дитячих спеціальних закладів, батьків дітей-логопатів відповідного віку.

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилося у ДНЗ № 11, ДНЗ № 13 (м. Ковель) та ДНЗ № 21 (м. Луцьк, Волинської області). Дослідженням було охоплено 30 дітей старшого дошкільного віку, з них 15 дітей з типовим мовленнєвим розвитком, та 15 дітей із загальним недорозвитком мовлення.

Структура дипломної роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Результати дослідження відображені у 1 публікації.

ВИСНОВКИ

Проведене нами дослідження дозволяє сформулювати наступні висновки та узагальнення:

1. Синтаксичні конструкції будуються з урахуванням лексико-семантичних та граматичних закономірностей, які полягають у адекватному доборі лексичних засобів та використанні умінь лексичної сполучуваності і граматичного структурування.

Важливим засобом граматичного структурування синтаксичних конструкцій є прийменники, зокрема, для відтворення логіко-семантичної складової висловлювання. У онтогенезі мовлення діти опановують прийменниками та прийменниковими конструкціями, починаючи з раннього віку та до кінця дошкільного. Цей процес супроводжується певними труднощами з огляду на мінімалізацію їх звукового оформлення. Засвоєння прийменників на пасивному рівні дозволяє сприймати і правильно виконувати різноманітні інструкції, а у активному – формувати смислові, просторові залежності.

Серед типових помилок у засвоєнні прийменників за умов типового онтогенезу мовлення є пропуск цих лексем у висловлюваннях, змішування значень.

2. За наявності у дітей загального недорозвитку мовлення процес засвоєння синтаксичної структури мовлення, в тому числі, прийменникових синтаксичних конструкцій, значно ускладнюється. Характерними є сповільнений темп опанування базових структур висловлювань, дисгармонія розвитку граматичної та синтаксичної систем мови, семантичних і формально-мовних компонентів.

Навіть найпростіші прийменники, такі як „у, на, з, під, до” в окремих реченнях то пропускаються, то замінюються дітьми. Більш складні прийменники, такі як „з-під, між, через, тому що” взагалі рідко використовуються дітьми.

3. Результати констатувального дослідження показали недостатність рівня сформованості прийменникових конструкцій у дітей із загальним недорозвитком мовлення. У старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення у більшості випадків виявлено середній та низький рівні (40%, 60%). Старші дошкільники з нормо типовим розвитком навпаки знаходилися на високому, достатньому та середньому рівнях (53,3%, 33,5% та 13%).

Серед помилок, які виконали старші дошкільників з ЗНМ були: змішування значень прийменників „біля-за ”, неправильне самостійне вживання прийменника відповідно до контексту, пропуски прийменників зі, з, неадекватне сприйняття і розуміння прийменників „під, за”.

4.Результати формувального експерименту показали ефективність запропонованої нами методики. Так, на кінцевому етапі формувального дослідження кількість дітей, які виявили високий рівень засвоєння прийменникових конструкцій складала у ЕГ достатній рівень 43%, середній 43%, низький 14,3. Контрольна група склала такі показники засвоєння прийменників: достатній - 25%, середній - 50 %, низький - 25%.

Застосування коригуючих вправ дозволило покращити у дітей із загальним недорозвитком мовлення такі вміння: розрізняти прийменники „біля - за”, самостійно вживати прийменники в активному мовленні, правильно вживати прийменники в контексті, покращили вміння розрізнявати прийменники на мовно - мисленнєвому вмінні, самостійно вживати прийменники „під, за, зі”.

Проведене дослідження дає можливість здійснювати роботу по засвоюванню прийменникових конструкцій у старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення на якісно новому рівні та може бути використане для проведення логокорекційної роботи зі старшими дошкільниками із загальним недорозвитком мовлення. Запропоновані нами матеріали можуть бути використані у роботі логопедів дошкільних закладів,

вихователів дитячих спеціальних закладів, батьків дітей-логопатів відповідного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти. Дошкільне виховання. 2012. №7. С. 4—19.
2. Блінова Г. Й. Альбом для обстеження мовлення у дитини : в 2 ч. К. : Благовіст, 2001. 215 с.
3. Богатчук І. М., Стахова Л. Л. Навчання дітей із загальним недорозвиненням мовлення правильного вживання прийменників. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації* : збірник наукових праць. Суми, 2017. С. 46—50.
4. Богуш А. М. Дошкільна лінгводидактика: теорія і методика навчання дітей рідної мови : підручник. К. : Вища школа, 2007. 542 с.
5. Богуш А. М. Методика навчання дітей української мови у дошкільних навчальних закладах : навч. посіб. К. : Слово, 2008. 440 с.
6. Богуш А. М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років : монографія. Вид 2-е. К. : Слово, 2010. 374 с.
7. Богуш А. М. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи : навчально-методичний посібник. К. : Слово, 2005. 720 с.
8. Волкова Л. С. Логопедия : учебник для студ. деф. фак. пед. высш. учеб. заведений / под ред Л. С. Волковой. 5-е изд., перераб. и доп. М. : ВЛАДОС, 2004. 704 с.
9. Выготский Л. С. Мышление и речь. М. : Педагогика. 1982. Т. 2. 182 с.
10. Гвоздев А. Н. Вопросы изучения детской речи. М., 1961. 470 с.
11. Глазова О. В. Зв'язне мовлення. К., 1999. 100 с.
12. Горох Г. В. Методика роботи над уживанням прийменників у мовленні старших дошкільників. *Збірник наукових праць*. Запоріжжя, 2011. Вип. 7. С. 303—306.

13. Дяченко В. О., Стахова Л. Л. Розвиток зв'язного мовлення дітей дошкільного віку з загальним недорозвитком мовлення. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації* : матер. VII Всеукраїнської заочної наук.-практ. конф. (15 лютого 2018 року, м. Суми). Суми : Цьома С.П., 2018. С. 69–72.
14. Еремина В. Н. Формирование семантики многозначного слова у детей с общим недоразвитием речи. 2006. № 6. С. 26—31.
15. Ефименкова Л. Н. Формирование речи у дошкольников. М., 1985. 112 с.
16. Жукова Н. С., Мастюкова Е. М., Филичёва Т. Б. Преодоление общего недоразвития речи у дошкольников: кн. для логопеда. М., 1990. 238 с.
17. Жукова Н. С., Мастюкова Е. М., Филичёва Т. Б. Логопедия: Преодоление общего недоразвития речи у дошкольников: кн. для логопеда. М. : Просвещение, 2004. 320с.
18. Игры в логопедической работе с детьми / под. ред. В.И. Селиверстова. М. : Просвещение, 2000. 144 с.
19. Коноваленко В. В., Коноваленко С. В. Фронтальные логопедические занятия в старшей группе для детей с общим недоразвитием речи. 3-й уровень. II период : метод. пособие для логопедов. М. : Изд-во ГНОМ и Д, 2002. 56 с.
20. Конопляста С. Ю., Сак Т. В. Логопсихологія : навч. посібник / за ред. М. К. Шеремет. К. : Знання, 2010. 293 с.
21. Крутій К. Л. Формування граматично правильного мовлення у дітей дошкільного віку. Запоріжжя, 2004. 390 с.
22. Кузнецова Е. В., Тихонова И. А. Развитие и коррекция речи детей 5—6 лет : конспекты занятий. М. : Сфера, 2005. 96 с.
23. Лалаева Р. И., Серебрякова Н. В. Коррекция общего недоразвития речи у дошкольников (формирование лексики и грамматического строя) : кн. для логопеда. СПб . : СОЮЗ, 1999. 160 с.
24. Левина Р. Е. Характеристика общего недоразвития речи: основы теории и практики логопедии. М. : Просвещение, 1968. С. 67—85.

25. Логопедія : підручник / за ред. М. К. Шеремет. К. : Слово, 2010. 672 с.
26. Малярчук А. Я. Обстеження мовлення дітей: дидактичний матеріал. К. : Літера ЛТД, 2004. 104 с.
27. Марченко І. С. Спеціальна методика початкового навчання української мови (логопедична робота з корекції порушень мовлення у дошкільників) : навч. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закладів : спец. «Корекційна освіта (логопедія)». К. : Слово, 2010. 285 с.
28. Методика виявлення речевих порушень у дітей и диагностика их готовности к школьному обучению / Е. Ф. Соболевич и др. К. : Компания : Актуальна освіта, 1998. 127 с.
29. Мілевська О. П. Вивчення лексико-семантичної трансформації у старших дошкільників. *Сучасний вимір психології та педагогіки*: зб. за матеріалами Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, Україна, 24-25 травня 2019 р.). Львів : ГО Львівська педагогічна спільнота, 2019. С.70—73.
30. Мілевська О. П. До питання формування зв'язних висловлювань в учнів із загальним недорозвитком мовлення. *Логопедія* : наук.-метод. журнал. 2011. №1. С. 45–51.
31. Мілевська О. П. До проблеми мовленнєво-сміслових операцій у дітей із загальним недорозвиненням мовлення. *Психологія та педагогіка у XXI столітті* : зб. за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Україна, 31 травня-1 червня 2019 р.). К. : Київська наукова організація педагогіки та психології, 2018. С. 62—65.
32. Мілевська О. П. Дослідження лексико-семантичних умінь у старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення. *Збірник наукових праць. Педагогічні науки*. Херсон : Херсонський державний університет, 2017. Вип. LXXVIII, Т. 2. С. 86—91.
33. Мілевська О. П. Прийоми формування лексико-граматичних узагальнень у старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення. *Теоретичні та практичні аспекти розвитку сучасної педагогіки*

та психології : збірник наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції (24-25 червня 2016 р., м. Львів,). Львів : Львівська педагогічна спільнота, 2015. С. 46—50.

34. Мілевська О. П. Розвиток зв'язних висловлювань у старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення: корекційний та освітній аспекти. *Развитие системы коррекционного образования на современном этапе* : матеріали Междунар. науч.-практ. конф. Симферополь, 2013. С. 139—145.

35. Нищева Н. В. Система коррекционной работы в логопедической группе для детей с общим недоразвитием речи : пособие. СПб. : ДЕТСТВО-ПРЕСС, 2001. 352 С.

36. Педагогіка : навч. посібник / В. В. Ягупов. К. : Либідь, 2002. 560 с.

37. Психологія : підручник / Ю. Л. Трофімов та ін.; за ред. Ю. Л. Трофімова. 5-те вид., стер. К. : Либідь, 2005. 560 с.

38. Рібцун Ю. В. Корекційна робота з розвитку мовлення дітей п'ятого року життя із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення : програмно методичний комплекс. К., 2012. 258 с.

39. Рібцун Ю. В. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ : програмно-методичний комплекс. К. : Освіта України, 2011. 292 с.

40. Рібцун Ю. В. Характеристика мовленнєвого розвитку молодших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення. *Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість* : зб. матеріалів VIII Всеукр. наук.-практ. конф. (12–13 трав. 2005 р., Київ): у 6-ти т. 2005. Т. 4. С. 141–144.

41. Розвиток мовлення : конспекти комплексних занять / упоряд. В. Л. Сухар. Х. : Вид-во Ранок, 2009. 2008 с.

42. Селивестров В. И. Воспитание и обучение детей с расстройством речи / под ред С. С. Ляпидевского, В. И. Селивестрова. М. : Просвещение, 2001. 192 с.

43. Соботович Є. Ф. Критерії оцінювання мовленнєвого розвитку дитини (у його лексичній ланці) на різних вікових етапах. Нормативні показники мовленнєвого розвитку (у його граматичній ланці) дитини дошкільного віку. *Дефектологія*. 2003. №2. С. 2–11.
44. Соботович Є. Ф. Порушення мовного розвитку та шляхи їх корекції: навчально-методичний посібник. К. : ІСДО, 1995. 204 с.
45. Соботович Є. Ф. Структура мовленнєвої діяльності і механізми її формування : наук.- метод. посібник. К. : ІЗМН, 1997. 44 с.
46. Трофименко Л. І. Діагностика та корекція загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку : навч.-метод. посібник. К., 2014. 105 с.
47. Трофименко Л. І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ : програмно-методичний комплекс. К. : Актуальна освіта, 2007. 120 с.
48. Трофименко Л. І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення : програмно-методичний комплекс. К., 2012 : веб-сайт. URL: <http://old.mon.gov.ua/>
49. Трофименко Л. Новий зміст корекційного навчання з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ II-III ступенів. *Дефектологія*. 2007. № 3. С. 34—40.
50. Трофименко Л. І. Формування лексико-граматичної сторони мовлення у дітей п'ятого року життя з загальним недорозвитком мовлення : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03. К., 2004. 196 с. Бібліогр. : С. 174—189.
51. Трофименко Л. І. Шляхи подолання загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку : монографія. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 104 с.
52. Туманова Т. В. О словообразовательной компетенции детей с общин недоразвитием речи. *Логопед в детском саду*. 2006. № 5. С. 17—19.

53. Українська мова з методикою навчання в початкових класах. Інтегрований курс / за ред. А. П. Каніщенко, Г. О. Ткачук. К. : Промінь, 2003. 232 с.
54. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори. К. : Радянська школа, 1999. 87 с.
55. Филичева Т. В., Чиркина Г. В. Коррекционное обучение и воспитание детей 5-летнего возраста с общим недоразвитием речи. М. : Айрис-пресс, 2001. 44 с.
56. Филичева Т. В., Чиркина Г. В. Программа обучения и воспитания детей с фонетико-фонематическим недоразвитием (старшая группа детского сада). М., 1993. 240 с.
57. Филичева Т. Б., Чиркина Г. В. Подготовка к школе детей с общим недоразвитием речи в условиях специального детского сада: в 2 ч. Ч. I. Первый год обучения (старшая группа) : пособие для студ. дефект. ф-тов, практических работников специальных учреждений, воспитателей детских садов, родителей. М. : Альфа, 1993. 103 с.
58. Цейтлин С. Н. Язык и ребенок: лингвистика детской речи. М. : ВЛАДОС, 2000. 240 с.
59. Чорна О. П. Робота над синтаксичними конструкціями з першокласниками із ЗНМ. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Сер. Соціально-педагогічна*. 2011. Вип. 17(2). С. 335—342 : веб-сайт. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkp_sp_2011_17%282%29__43
60. Шарагова Н. Ігри на уроках української мови у 1-2 класах. *Початкова школа*. 2007. №9. С. 6—10.
61. Шахнарович А. М., Юрьева Н. М. Психолінгвістический анализ семантики и грамматики на материале онтогенеза речи. М. : Наука, 2002. 166 с.
62. Швалюк Т. М. Формування навичок побудови простого поширеного речення у дітей старшого дошкільного віку з тяжкими

порушеннями мовлення. *Логопедія*. 2015. № 5. С. 84—93 : веб-сайт. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/logoped_2015_5_1

63. Якимчук Г. В. Співвідношення мовленнєвого та інтелектуального розвитку у дітей із загальним недорозвитком мовлення. *Проблеми сучасної психології* : зб. наук. праць / [редкол.: С.Д. Максименко (гол. ред.), Л.А. Онуфрієва (відп. ред.) та ін.]; К-ПНУ ім. І. Огієнка, Ін-т психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2016. Вип. 33. С. 613—624 : веб-сайт. URL: <http://problemps.kpnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/58/2016/11/33-50.pdf>.

64. Янушоніс А. В. Особливості правильного вживання прийменників дітьми дошкільного віку із ЗНМ III рівня : веб-сайт. URL: http://www.rusnauka.com/17_PMN_2014/Psi_hologia/8_171415.doc.htm